

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران
مدرسه علمیه فاطمه الزهراء (سلام الله عليها)

موضوع:

دنیا از منظر مولای متقیان حضرت علی (علیه السلام)

استاد راهنما
سرکار خانم مقتدایی

تهیه و تنظیم:
زهره علی خاصی

چکیده

مطالبی که در پیش رو دارید به نگرش حضرت علی (علیه السلام) در خصوص دنیا اشاره دارد. و با مراجعه به تعدادی از حکمت ها و خطبه ها و کلمات قصار مولای متقیان سعی بر آن شد تا به تعدادی از ویژگی های دنیا اشاره شود.

عامه مردم به دنیا به عنوان هدف نگاه می کنند اما چرا حضرت در جای جای نهج البلاغه اشاره به این مطلب دارند که دنیا وسیله است نه هدف.

برای این که به عمق این دوگانگی پی ببریم با تامل و تعمق در کلمات گوهر بار این بزرگوار این مطالب را به دست آورده ایم .

با سر این که آغاز آن سختی و مشقت و پایان آن نیستی و فنا است. و در حلال آن حساب و در حرامش عقاب هست به گونه ای برخورد کنیم که ارزش مفید را داشته باشد، پس عقل و خرد می گوید به چیزهایی که قابل بازگشت نیستند سخت گیر و حساس باشیم نه به اموری که اگر امروز از دست رفت فردا باز به دست می آید، امام به ما دستور می دهند که بر طبق یقین و آگاهی که بر ترک و جدایی از دنیا داریم به آن دل نبندیم زیرا اشتغال به دنیا باعث انجام ندادن امور اخروی و هدف خلقت آدمی می شود.

واژه های اصلی

دنیا، هدف، وسیله، مشقت، جدایی

مقدمه

از سال ۴۰۰ هجری که سید رضی (قدس سره) با فکری نورانی و با اهدافی والا به جمع آوری برخی از آثار علمی حضرت علی (علیه السلام) همت گماشت و نهج البلاغه را تدوین کرد، باکمی تامل در می یابیم که این اثر از بهترین شیوه ی بلاغت و فصاحت برخوردار است.

تاکنون ترجمه های گوناگونی به زبان فارسی تحقق پذیرفته و هر یک از مترجمان با اهداف و انگیزه های متفاوتی به اقیانوس همیشه موج علوی نگریسته اند. و با توجه به مطالب گسترده ای که در این زمینه وجود دارد این طور به نظر می رسد که هنوز با این همه فعالیتی که در این زمینه صورت گرفته، نیاز به تلاش وافری هست.

با کمال تاسف باید اعتراف کنیم که نمی توانیم به کنه نهج البلاغه پی ببریم ولی سعی بر آن شده، که در آستانه نهج البلاغه زانو بزنیم و از نور ولایت علوی مدد بگیریم:

به ذره گر نظر لطف بو تراب کند به آسمان رود و کار آفتاب کند

هر چند این مهم به پی گیری و سال ها تلاش احتیاج دارد اما با توجه به سه شرح معتبر از نهج البلاغه، علمای بزرگی اهتمام به جمع آوری آن داشته اند و دو کتاب ارزشمند دیگر.

سعی کردیم خطبه هایی در مورد دنیا را تفسیر کنیم به امید این که بتوانیم به شیوه ی برخورد با دنیا آگاه شویم و قطره ای از هدایت این دریای بیکران را در کوله بار اعمالمان جای دهیم و به امید آن روزی که نهج البلاغه توسط مفسر حقیقی، حضرت حجه الحسن العسکری (عج) تفسیر شود.

دنیا در نظر دانایان

بدانید دنیا سرایی است که جز در خودش (و از طریق بهره گیری صحیح) از آن سالم نتوان ماند و با اموری که مخصوص دنیاست از آن نتوان نجات یافت انسان ها به وسیله آن آزمایش می شوند آنچه از دنیا را به خاطر دنیا بدست می آورند از آن جدا می شوند و حساب آن را باید پس بدهند و آنچه را از دنیا برای غیر این جهان بدست آورند به آن خواهند رسید و در آن خواهند ماند، چرا که دنیا در نظر خردمندان همچون سایه بعد از زوال است در حالی که آن را گسترده می بینی ناگهان جمع می شود و در حالی که فزونی می یابد (با فرا رسیدن شب) نقصان می پذیرند.

دنیا سایه ناپایدار

از آنجا که زرق و برق دنیا، سبب دلبستگی بیش از حد می شود و این دلبستگی ها غالبا سر چشمه گناهان بزرگ و انحراف از صراط مستقیم و سقوط در پرتگاه شقاوت است، رهبران بزرگ الهی همیشه پیروان خود را در این زمینه هشدار می دادند و بخش مهمی از «نهج البلاغه» و خطبه ها و نامه ها و کلمات قصار آن را همین هشدار ها تشکیل می دهد، خطبه ۶۳ یکی از این هشدار های نافذ و موثر است که در آن، امام علی (علیه السلام) به شش نکته اشاره می فرماید که هر کدام مطلب مهمی را در بردارد.

بدانید دنیا سرایی است که جز در خودش (و از طریق بهره گیری صحیح از آن) سالم

نتوان ماند، زیرا مهمترین اسباب سلامت کسب فضایل اخلاقی و ارزش های معنوی و اطاعت و عبادت پروردگار است و هیچ یک از این امور را نمی توان در جهان دیگر به دست آورد، تنها در این دنیا است که انسان فرصت پرداختن به این امور را دارد بنابراین همان گونه که امام علی (علیه السلام) در جمله کوتاه بالا فرموده «باید سلامت را در خود دنیا جستجو کرد».

با اموری که مخصوص دنیا است از آن نجات نتوان یافت، یعنی اگر انگیزه انسان و هدف نهایی او در حرکات و سکنات و اعمالش دنیا باشد و حتی اعمال و عبادات خود را به قصد دنیا انجام دهد و جنبه ریا کاری داشته باشد، به یقین سبب نجات نخواهد بود.

انسان ها به وسیله دنیا آزمایش می شود ، چرا که دنیا مملو از نعمت ها و مشکلات و مصایب است. آنچه از دنیا را به خاطر دنیا به دست آورند از آن جدا می شود و حساب آن را باید پس بدهد.

پرده از روی حقیقت دنیا بر می دارد و آن را به سایه ای تشبیه می کند که هنوز انسان در آن نیارمیده، از کنار او می گذرد، می فرماید «دنیا در نظر خردمندان همچون سایه بعد از زوال است در حالی که فزونی می یابد (با فرا رسیدن شب) نقصان می پذیرد».

امام علی (علیه السلام) مکرر در مکرر در خطبه های نهج البلاغه نسبت به پیامد های سوء دلبستگی به دنیا هشدار می دهد و مردم را از فریب دنیا بر حذر می دارد و ناپایداری آن را با مثال های گوناگون بر ملا می سازد و این به خاطر آن است که اولاً: همیشه عشق به دنیا و زرق و برق آن سرچشمه گناهان بوده و هست و یک پیشوای آگاه باید پیروان خود را در مقاطع مختلف از این خطر حذر دارد! و دیگر این که در عصر امام (علیه السلام) به خاطر فتوحات اسلامی، اموال و غنائم فراوانی، سرازیر شهرهایی همچون مکه و مدینه و کوفه شده بود و گروهی برای تصاحب آن ها با هم مسابقه می دادند و همین امر سرچشمه اختلاف و درگیریها و انحراف از اصل « ساده زیستی اسلامی» بود و سبب می شد که مردم به تجمل پرستی روی

ب: وقتی بگویی خردمندان چنین نظری دارند شنوندگان تمایل پیدا می کنند که درمورد موضوع بیشتر دقت کنند. چون منظور حضرت از بیان این عبارت، متوجه ساختن شنوندگان، به زوال و از بین رفتن، سریع دنیاست، که درست بنگرند و عاقبت دنیا را در نظر بگیرند، این امر را به خردمندان نسبت داده است تا شنوندگان از عقلا پیروی کنند.

پس شباهت دنیا به سایه، یعنی دنیا به مانند سایه، که به زودی زایل گشته و از بین می رود سپری می گردد و هنوز به خوبی نگاهش نکرده ای که از میان رفته است.

که این نوع تشبیه در زبان عربی فراوان به کار می رود. شاعر می گوید:

الا انما الدنيا كَظَلٍّ عَمَامَةٍ أَظَلَّتْ سِيراً ثُمَّ حَفَّتْ فَوَلَّتْ^۱

آماده شدن برای رفتن از دنیا

خدا شما را رحمت کند، آماده ی سفر شوید همانا که شما را به رفتن از دنیا می خوانند و از ماندن در دنیا بکاهید و از آنچه دارید با بهترین توشه به سوی آخرت باز گردید، زیرا جلوی شما گردنه های ترسناک و هول انگیز وجود دارد که ناچار باید برآن وارد شوید و در آن ها توقف کنید. بدانید که مرگ در هر لحظه شما را زیر نظر دارد و گویی چنگال هایش را در جان های شما فرو برده است مشکلات زندگی و کارهای ناروا و اعمال ناپسند شما را در دنیا به خود مشغول ساخته، پس پیوند های خود را با دنیا بگسلید و با توشه ی تقوا پشتوانه ای محکم به دست آورید.^۲

امام علی (علیه السلام) در این قسمت از سخنانشان به انسان ها دستور می دهند که برای سفر به سوی خدا توشه لازم را که تقوی و پرهیز از گناه است آماده کنید. و در رفتن از این

^۱ - بدان که دنیا چون سایه ابر است کمی سایه می افکند، پیچیده می شود، پشت می کند

^۲ - خطبه ۱۹۵

دنیا، (کوچ کردن) دو احتمال است. ۱- مقصود از آن سفر به وسیله مرگ است که در این صورت ندا دهنده حوادث و اتفاق های روزانه است که ناگزیر موجود را به نابودی و مرگ فرا می خواند. ۲- احتمال دوم آنکه منظور از کوچ کردن سفر به سوی خدا با ریاضت های کامل باشد که در این صورت ندا دهنده آن، پیامبر خدا خواهد بود.

سپس امام دستور می دهد که انسان باید نسبت به دنیا و ماندن در آن علاقه زیاد نشان بدهد بلکه فقط به مقدار لازم به آن توجه کند و این معنی زهد است.^۱

آنگاه می فرماید که با اعمال نیک و آمادگی کامل به تقوی و کارهای شایسته از دنیا به آخرت وارد شوید و منظور امام علی (علیه السلام) از منازل ترس آور و هولناک ، منزلگاه های پس از مرگ از قبیل قبر و بقیه حالاتی است که با درجات مختلف برای گناهکاران در آخرت وجود دارد، و روشن است که انسان ناگزیر می باشد که به این منزلگاه ها وارد شود و در آن ها تا زمان عبور توقف کند به ویژه نفوسی که دارای صفات زشت و دلبستگی های پست مادی بوده اند، چون توقف آن ها در آن منزلگاه ها طولانی تر و سختی های آنان در آن منزل ها هولناک تر است.

امام به این نکته نیز اشاره نمودند که مرگ در میان انسان است و از آن ها صرف نظر نمی کند، و به زهد حقیقی در دنیا و سبکباری و نیاندوختن مال دنیا و ترک آنچه از متاع دنیا زاید است فرمان می دهد. و سفارش می کنند که در تمام گرفتاری های سفر آخرت تقوی را بزرگترین پشتیبان خود قرار دهید و توفیق از خداست.

^۱ - شرح نهج البلاغه ابن میثم، ج ۵، ص ۴۲۱

نتیجه گیری

با توجه به آنچه بیان شد می توان چنین نتیجه گرفتد اگر انگیزه انسان وهدف نهایی او در حرکات و سکنات و اعمالش دنیا باشد و حتی اعمال و عبادات خود را به قصد دنیا انجام دهد و جنبه ی ریا کاری باشد به یقین نجات نخواهد یافت.

دنیا تشبیه به سایه ای است که هنوز انسان در آن نیارمیده، از کنار او می گذرد. چه دردناک است که انسان دنبال معشوقی بدود که او با تمام قدرت از وی فرار می کند، کسی که نسبت به زرق و برق دنیا بی اعتنا باشد خداوند حکمت را در دل او برقرار می سازد و زبانش به آن گویا می شود و عیوب دنیا را به او نشان می دهد و او را از دنیا به سلامت دین وایمان بیرون می برد.

آدمی با احساس فنای زندگی، اسیر تکاثر در ثروت و جاه ومقام نمی گردد، زیرا با یقین به مرگ می داند که نصیب او از مال و منال محدود است و جاه و مقامی که بدست می آورد بالاخره از او سلب خواهد گشت.

دنیا معرف خوبی برای خویش است، زیرا اولاً راست می گوید، دنیا خانه ای راست گو است برای کسی که آن را تصدیق کند. ثانیاً در معرفی خود هرگز انسان را فریب نمی دهد و حضرت علی(علیه السلام) بر این مطلب تاکید فراوان کرده اند که ای مردم به دنیا همچون زاهدان روی گردان بنگرید برآن چه از دست شما رفته است، حسرت نخورید و برآن چه به شما رسیده است شادمان نشوید.

همان گونه که عقل سلیم حکم می کند و منابع اسلامی تعلیم می دهد این است که ما ارزش جان وشخصیت انسانی خود را که از بالا شروع شده و رو به بالا باید حرکت کند را دریابیم و بدانیم که جز خدا هیچ چیزی دارای آن ارزش و عظمت نیست که این جان وشخصیت آن را بپرستد.

پس باید مراقب باشیم که با ارزش ترین حقایق هستی که جان و روان و روح انسان است
قربانی امور مادی و ناچیز دنیا ننماییم.

فهرست منابع

- ۱- بحر دین، کمال الدین میثم بن علی بن میثم، شرح نهج البلاغه ابن میثم، مشهد، ۱۳۸۵ هـ ش، انتشارات آستان قدس رضوی، مترجمان: قربانعلی محمدی مقدم، سید محمد صادق عارف
- ۲- جعفری، محمد تقی، ترجمه و تفسیر نهج البلاغه، تهران، ۱۳۷۵ هـ ش، ناشر، دفتر نشر فرهنگ اسلامی
- ۳- رشاد، علی اکبر،..... دانش نامه امام علی(ع)
- ۴- گوهری، سید اسماعیل، دنیا از دیدگاه نهج البلاغه و غررالحکم، ۱۳۷۷ هـ ش، ناشر، انتشارات احمدی
- ۵- مکارم شیرازی، ناصر، پیام امام امیرالمومنین(ع) شرح تازه ای بر نهج البلاغه، تهران ۱۳۸۲ هـ ش، ناشر، دارالکتب الاسلامیه.
- همکاران: محمد جعفر امامی، محمد رضا آشتیانی، ابراهیم بهادری، سعید داوودی، احمد قدسی محمد ارسطا